

4. Лихашерстная, Юлия Олеговна, Мониторинг качества курсовой подготовки в системе повышения квалификации педагогов тема диссертации и автореферата по ВАК РФ 13.00.08, кандидат педагогических наук [Текст]/. Лихашерстная, Ю.О., Москва, 2011-193 с.
5. Гусева А.И., Весна Е.Б., Оценка результативности и эффективности сетевых образовательных программ [Текст] / Гусева А.И., Весна Е.Б. // Журнал Современные проблемы науки и образования. – 2013. – № 6
6. Стукалова А.А., «Оценка эффективности продвижения образовательных программ в условиях высоконкурентного рынка» [Текст] Стукалова А.А., Интернет-журнал «НАУКОВЕДЕНИЕ» <http://naukovedenie.ru> Том 7, №3 май - июнь 2015
7. Караев, Ж.А., Байжасарова, Г.З. и др. Дидактические требования к разработке и экспертизе программ, учебников и элементов: УМК. [Текст] / Ж. А.Караев, Г.З. Байжасарова – Алматы, 1998. -34 с.
8. Слостенин В.А., Чижикова Г.И., «Введение в педагогическую аксиологию»: Учебное пособие для вузов.-М.: Изд.центр «Академия», 2003, -192стр (на стр 70).
9. Слостенин В.А., Шиянов Е.Н., Гуманистическая парадигма образования как основа формирования профессиональной подготовки учителя, - М., 1997
10. Таубаева Ш. Исследовательская культура учителя: методология, теория и практика формирования. - Алматы: Алем, 2000. -380 с.

МРНТИ: 14.29.09

УДК 376.42

К.У. Шайжанова¹, А.Бейбітқызы¹

Абай атындағы қазақ ұлттық педагогикалық университеті¹

АУТИЗМ СПЕКТРІ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРДЫҢ ҰСАҚ МОТОРИКАСЫН ДӘСТҮРЛІ ЕМЕС ӘДІСТЕРДІ ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ ДАМУЫ

Аңдатпа

Әлемнің әртүрлі елдерінде аутизм спектрі бұзылысы бар балалардың әлеуметтенуі, қалыптасуы, дамуы сияқты мәселелер психологтардың, философтардың, әлеуметтанушылардың зерттеулерінің өзектілігі болып табылады. Мақалада «аутизм спектрі бұзылысы» ұғымына ғалымдардың анықтамалары, айтқан пікірлері келтірілген. Сонымен, аутизм спектрінің бұзылуы – балалар әлеуметтік бейімделудің бұзылуымен, қарапайым қарым-қатынас дағдыларының болмауымен сипатталады. Аутизмнің белгілері өте көп, оның белгілері нақты көрінбегенімен, баланы сырттай бақылаған кезде, онымен байланысқа түсуге тырысқан кезде байқалады. Негізгі белгілері: көзге қарамау, қарым-қатынастан өзін аулақ ұстау, гипербелсенділік, реттілік, зейін тұрақсыздығы. Зерттеу тақырымызға сәйкес аутизм спектрі бұзылысы бар балалардың ұсақ моторикасы қарастырылып, дамыту жолдары, ойындары көрсетілді.

Түйін сөздер: аутизм, аутистік спектр бұзылысы, ұсақ моторика, дәстүрлі емес әдістер, түзете-дамыту жұмыстары, дамыту, даму, моторика.

К.У.Шайжанова¹, А.Бейбитқызы¹

Казахский национальный педагогический университет имени Абая¹

РАЗВИТИЕ МЕЛКОЙ МОТОРИКИ У ДЕТЕЙ С РАССТРОЙСТВАМИ АУТИСТИЧЕСКОГО СПЕКТРА С ПОМОЩЬЮ НЕТРАДИЦИОННЫХ МЕТОДОВ

Аннотация

Такие вопросы, как социализация, формирование, развитие детей с расстройством аутистического спектра в разных странах мира, являются актуальными для исследований психологов, философов, социологов. В статье приводятся определения, высказанные учеными мнения к понятию "расстройство спектра аутизма". Так, расстройство аутистического спектра-дети характеризуются нарушением социальной адаптации, отсутствием элементарных коммуникативных навыков. Симптомы аутизма многочисленны, и хотя его симптомы не проявляются четко, они заметны при внешнем наблюдении за ребенком, когда он пытается связаться с ним. Основные симптомы: невнимательность, избегание общения, гиперактивность, последовательность, неустойчивость внимания. В соответствии с темой исследования была рассмотрена мелкая моторика детей с расстройствами аутистического спектра, показаны пути развития, игры.

Ключевые слова: аутизм, расстройство аутистического спектра, мелкая моторика, нетрадиционные методы, коррекционно-развивающая работа, развитие, развитие, моторика.

K.U.Shayzhanova¹, A.Beybitkyzy¹

Kazakh National Pedagogical University named after Abai¹

DEVELOPMENT OF FINE MOTOR SKILLS IN CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDERS USING NON-TRADITIONAL METHODS

Abstract

Issues such as socialization, formation, and development of children with autism spectrum disorder in different countries of the world are relevant for research by psychologists, philosophers, and sociologists. The article provides definitions, opinions expressed by scientists on the concept of "autism spectrum disorder". Thus, autism spectrum disorder-children are characterized by impaired social adaptation, lack of basic communication skills. The symptoms of autism are numerous, and although its symptoms do not appear clearly, they are noticeable when externally observing a child when he tries to contact him. The main symptoms are inattention, avoidance of communication, hyperactivity, consistency, instability of attention. In accordance with the topic of the study, the fine motor skills of children with autism spectrum disorders were considered, the ways of development and games were shown.

Keywords: *autism, autism spectrum disorder, fine motor skills, non-traditional methods, correctional and developmental work, development, development, motor skills.*

Kіріспе

Аутизм, сондай-ақ, инфантильді аутизм (ағылш. infantile autism) немесе ерте балалық аутизм (childhood autism) (Американская психиатрическая ассоциация [1]), ерте инфантильді балалар аутизм, (early infantile/childhood autism), Каннер синдромы (Kanner's autism) деп те аталады. Аутистикалық бұзылыс (autistic disorder) — мидың дамуының бұзылуынан туындайтын және әлеуметтік өзара әрекеттесу мен қарым-қатынастың айқын және жан-жақты тапшылығымен, сондай-ақ шектеулі мүдделермен және қайталанатын әрекеттермен сипатталатын бұзылыс. Барлық көрсетілген белгілер 3 жасқа дейін пайда бола бастайды (Американская психиатрическая ассоциация [2]).

Аутизмнің себептері, мидағы синаптикалық байланыстардың жетілуіне әсер ететін гендермен тығыз байланысты, дегенмен аурудың генетикасы күрделі және қазіргі уақытта аутизм спектрінің бұзылуының пайда болуына не көбірек әсер ететіні белгісіз: көптеген гендердің өзара әрекеттесуі немесе сирек кездесетін мутациялар. Сирек жағдайларда аурудың туа біткен ақауларды тудыратын заттардың әсерімен тұрақты байланысы анықталады. АҚШ мәліметтері бойынша, 2011-2012 жылдары аутизм және аутизм спектрінің

бұзылуы мектеп оқушыларының 2%-на ресми түрде диагноз қойылды, бұл 2007 жылғы 1,2% - дан әлдеқайда көп. Аутизмді анықтаған адамдардың саны 1980 жылдардан бастап күрт өсті, бұл ішінара диагностикалық тәсілдердің өзгеруіне байланысты; аурудың нақты таралуы жоғарылағаны әлі белгісіз.

Аутизмді анықтау үшін бір белгінің болуы жеткіліксіз, олар үш белгілерді қамтиды:

- әлеуметтік өзара әрекеттесудің болмауы;
- бұзылған өзара байланыс;
- қызығушылықтың шектелуі және қайталанатын мінез-құлық репертуары.

Аутизм спектрі бұзылған балаларда кездесетін тағы бір белгілерге жатады (Караневская О.В [3]):

1. Жалпыланған оқудың жеткіліксіздігі. Көпшілігінде бар. Аутизмнің ең ауыр түрлерімен ауыратын балаларға қатысты үлгі бар: 50% $IQ < 50$, 70% < 70 және 100% дерлік $IQ < 100$. Аспергер синдромы және басқа аутизм спектрінің бұзылыстары қалыпты интеллектісі бар балаларда (соның ішінде орташадан жоғары) көбірек анықталса да, бұл жеңіл аутизм бұзылыстары да жиі жалпы оқудың жеткіліксіздігімен бірге жүреді.

2. Ұстамалар. Жалпы оқудың жеткіліксіздігі бар аутист адамдардың шамамен төрттен бірінде және қалыпты IQ бар аутист адамдардың шамамен 5%-нда кездеседі. Ұстамалар көбінесе жасөспірім кезінде көрінеді.

3. Гиперактивтілік және зейін тапшылығы. Көбінесе айқын гиперактивтілік ересектер жүктеген тапсырмаларда көрінеді (мысалы, мектеп сабақтары), ал бала өздігінен тандалған тапсырмаларға жақсы назар аудара алады (мысалы, текшелерді қатарға тұрғызу, сол мультфильмді қайта-қайта қарау). Дегенмен, аутизмнің басқа жағдайларында барлық әрекеттерде нашар назар аударылады. Баланың өз қажеттіліктерін жеткізе алмауынан немесе біреудің оның рәсімдері мен әдеттегі тәртібіне араласуынан туындауы мүмкін ауыр және жиі ашулану жиі кездеседі.

Соңғы жылдары «аутизм спектрінің бұзылуы» (АСБ) термині кеңінен қолданылып жүр, оған балалар аутизмінен басқа атипті аутизм мен Аспергер синдромы жатады (Шоплер Э., Ланзид М., Ватерс Л. [4]). Мұндай балалар әлеуметтік бейімделудің бұзылуымен, қарапайым қарым-қатынас дағдыларының болмауымен сипатталады. Олар қарым-қатынастан кетуге тырысады, басқа балалармен ойнай алмайды, қоршаған әлемге деген қызығушылығы жоқ, мінез-құлқында стереотип, қорқыныш, агрессия, өзіне-өзі агрессиясы бар. АСБ бар балаларда әлеуметтік дағдыларды қалыптастырудың бұзылуының негізі – толыққанды эмоционалды байланыс орнату, басқа адамдардың эмоционалды күйлерін ажырату және оларға назар аудару мүмкіндігі. Аутизмі бар балалардың ойын әрекеттерінің де ерекшелігі бар: олар жалғыз ойнағанды жөн көреді, көбінесе стереотиптік механикалық түрде ойын заттарын емес, тұрмыстық заттарды (қақпақтар, кәстрөлдер және т.б.) басқарады, жылтыр, дыбыс шығаратын заттар, сондай-ақ су, құм, ұсақ тастар ерекше қызығушылық тудырады. Олар ұзақ уақыт бойы сұрыптай алады.

Біздің зерттеуімізде аутизм спектрі бұзылысы бар балалардың ұсақ моторикасын дамыту мәселесі қарастырылады.

Ұсақ моториканың дамуы баланың жалпы дамуының өте маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Бұл жаңа туған жастан басталады, онда бала өз қолын басқаруға тырысады. Кейінірек ол сылдырмақтарды ұстап, содан кейін қасық пен қаламды қолдануға үйретіледі. Әр түрлі ойындар балаға жаңа дағдыларды игеруге көмектеседі – әртүрлі өлшемдер мен пішіндегі заттарды ұстап тұру, екі затты біріктіру, ересектердің артындағы қол қимылдарын қайталау, саусақтар мен қолдардың белсенді және сенімді қимылдарын үйрену. Сонымен қатар, ұсақ моториканы дамыту сабақтары оған сенімді және тәуелсіз болуға көмектеседі.

Моторика неғұрлым дамыған болса, артикуляциялық аппарат, яғни соғұрлым сөйлеу мүшесін де дамыған деп санауға болады. Сондықтан саусақтардың нәзік қимылдары балалардың сөйлеуінің дамуы мен қалыптасуына айтарлықтай әсер етеді. Баланың сөйлеуді тезірек үйренуі үшін ұсақ моторика деп аталатын нәзік мақсатты қол қимылдарын дамыту

қажет. Ұсақ моториканың дамуы зейіннің, ойлаудың, қиялдың, үйлестірудің, визуалды және моторлық есте сақтаудың дамуымен тығыз байланысты. Қол моторикасын дамыту өте маңызды, өйткені ол балаға өмір бойы қажет болады. Саусақтар мен қолдардың үйлестірілген және дәл қимылдары күнделікті өмірде жазу және сурет салу, киіну, тазалау сияқты ең қажетті тұрмыстық әрекеттерді орындау үшін қажет. Балалардағы ұсақ моториканы дамыту мүмкіндігінше ертерек басталуы керек. Ұсақ моториканы дамыту мәселесі әрдайым өзекті, ал соңғы жылдары оған ерекше назар аударылуда. Бұл көптеген балаларда, әсіресе қалаларда тұратын балалардың дамудың артта қалуы жиі кездеседі.

Отандық педагогикалық және психологиялық ғылымда қарапайым балалар мен дамуында ауытқулары бар балалардың қол моторикасын зерттеуге арналған көптеген жұмыстар бар. Бұл тақырыпты Н.А.Бернштейн, В.А.Сухомлинский, М.М.Кольцова, А.Н.Леонтьев, А.В.Антонова, М.И.Аксенова, О.С.Бот және т.б. сияқты ғалымдар жасаған, Л.В.Филиппова, О.Ю.Узорова, С.Е.Гаврина және т.б. Т.А.Власова, Л.В.Занков, А.Р.Лурия жүргізген зерттеулер. М.С.Певснер және басқалар ұсақ моториканың дамуындағы бұзылулар ақыл-ой кемістігі кезінде интеллекттің бұзылуының типтік белгілерінің бірі ретінде қызмет ететіндігін анықтады (Османова Г. А. [5]).

Аутизм спектрінің бұзылуы (АСБ) – бұл психикалық дамудың туа біткен бұзылыстары, элеуметтік өзара әрекеттесудің бұзылуымен (вербалды емес белгілерді тани алмайды), қарым-қатынас кезінде жеткіліксіз реакциялармен, стереотипке деген қызығушылық пен бейімділіктің шектелуімен немесе данышпандық көрінісімен анықталады.

Зерттеу жұмысымыздың мақсаты – аутизм спектрі бұзылысы бар 5-7 жастағы балаларда ұсақ моториканы және ұсақ заттарды манипуляциялау дағдыларын дамытуға бағытталған стандартты емес материалдармен әзірленген ойындар мен жаттығулар бағдарламасының тиімділігін теориялық тұрғыдан негіздеу және эмпирикалық түрде тексеру.

Зерттеу нысаны – аутизм спектрі бұзылысы бар балалардың сенсомоторлық жүйесі.

Зерттеу пәні – стандартты емес материалдармен ойындар мен жаттығулар арқылы аутизм спектрі бұзылысы бар 5-7 жастағы балаларда ұсақ моториканы дамыту.

Зерттеу болжамы: Егер, аутизм спектрі бұзылысы бар 5-7 жастағы балаларда ұсақ моториканы дамыту әдістерін таңдау диагностика барысында анықталған мәселелерді жеңуге бағытталса, онда ұсақ моториканы дамытуды ұйымдастырушылық-әдістемелік қамтамасыз етуді әзірлеу және кейіннен сынақтан өткізу тиімді болады.

Зерттеу әдістемесі мен әдістері

Біз зерттеу жұмысымызда қолданылатын теориялық бойынша: зерттеу тақырыбы бойынша арнайы психологиялық-педагогикалық, дефектологиялық әдебиеттерді пайдаланып, статистикалық, ғылыми деректерді талдау және зерделеу, модельдеу, салыстыру. Эмпирикалық әдістеріне: мектеп жасындағы 5-7 жастағы балаларды бақылау, әңгімелесу, әр түрлі тақырыптағы сортерлер (кілттері бар үй, гүлдер себеті, геометриялық фигуралары бар машина); «Климо» ойын жиынтығы (саңырауқұлақтар мен жидектер); «Үй және жабайы жануарлар» дидактикалық жиынтығы; «Көңілді қақпақтар» ұсақ моторикасын дамытуға арналған жинақ. Зерттеу жұмысы 15-қаңтар, 2024 жылы басталды.

Аутизм спектрі бұзылысы бар балалардың ұсақ моторикасын зерттеу жұмысының базасы Алматы қаласы білім басқармасының «№7 Оқушылар үйі» МКҚК 5-7 жастағы 30 бала қатысты. Балаларды сырттай бақылап болғаннан кейін, ұсақ моторикасын тексеру мақсатында қолданылған әдістерге біз әр түрлі тақырыптағы сортерлер (кілттері бар үй, гүлдер себеті, геометриялық фигуралары бар машина); «Климо» ойын жиынтығы (саңырауқұлақтар мен жидектер); «Үй және жабайы жануарлар» дидактикалық жиынтығы; «Көңілді қақпақтар» ұсақ моторикасын дамытуға арналған жинақ және т.б. (Никольская О.С., Баенская Е.Р., Либлинг М.М. [6]).

Зерттеу нәтижелері

Аутизм спектрі бұзылысы бар бастауыш сынып оқушыларын алғашқы зерттеу аутизм спектрі бұзылған балалардың сөйлеуінің, қиялының және ойлауының ұқсастықтары мен айырмашылықтарын анықтауға, сондай-ақ мұндай балалардың жазу және белгі жүйесін түсінуі туралы ғылыми түсініктерін кеңейтуге мүмкіндік берді. Барлық балалардың нәсілдермен ұқсастығы – рөлдік ойындар және сюжетті елестетуді, олар үшін ойын жағдайын елестетуді қажет ететін кез-келген басқа ойындар іс-жүзінде мүмкін емес. Көпшілігінде жақсы рефлексиялық сөйлеу бар, олар санауыштарды жақсы есте сақтайды, психологтың артынан күрделі грамматикалық құрылымдарды қайталайды, бірақ, мысалы, қасқыр оны қуып жетсе, қоян не сезінетінін, не істейтінін және қасқырды қалай алдауға болатынын елестете алмайды.

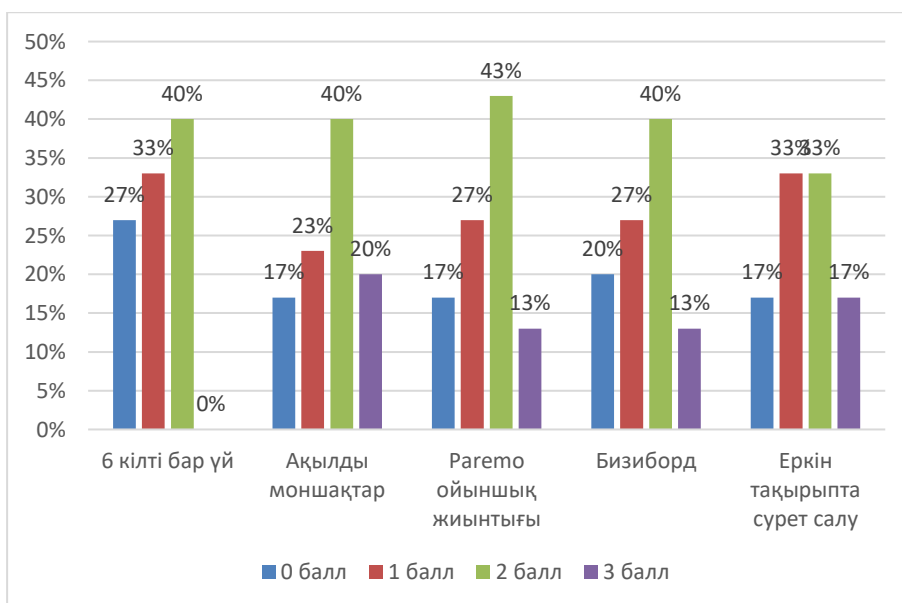
Кесте 1

Аутизм спектрі бұзылысы бар балалардың балдық көрсеткіштері

Балл	«6 кілт бар үй»	«Ақылды моншақтар (әріпте мен буындар)»	«Pegem ойыншық жиынтығы»	Бизиборд Woodle «Люкс» біржақты»	Еркін тақырыпта сурет салу
0 балл	8 бала	5 бала	5 бала	5 бала	6 бала
1 балл	10 бала	7 бала	8 бала	10 бала	8 бала
2 балл	12 бала	12 бала	13 бала	10 бала	12 бала
3 балл	-	6 бала	4 бала	5 бала	4 бала

Зерттеу әдістері ретінде қолданылатын ойындарға келетін болсақ, кестеде келтірілген оң нәтижелер бар. Алынған білім мен дағдыларды бағалау баллмен бағаланды:

- 0 балл – өзгерістер болған жоқ;
- 1 балл – төмен;
- 2 балл – орташа;
- 3 балл – жоғары.

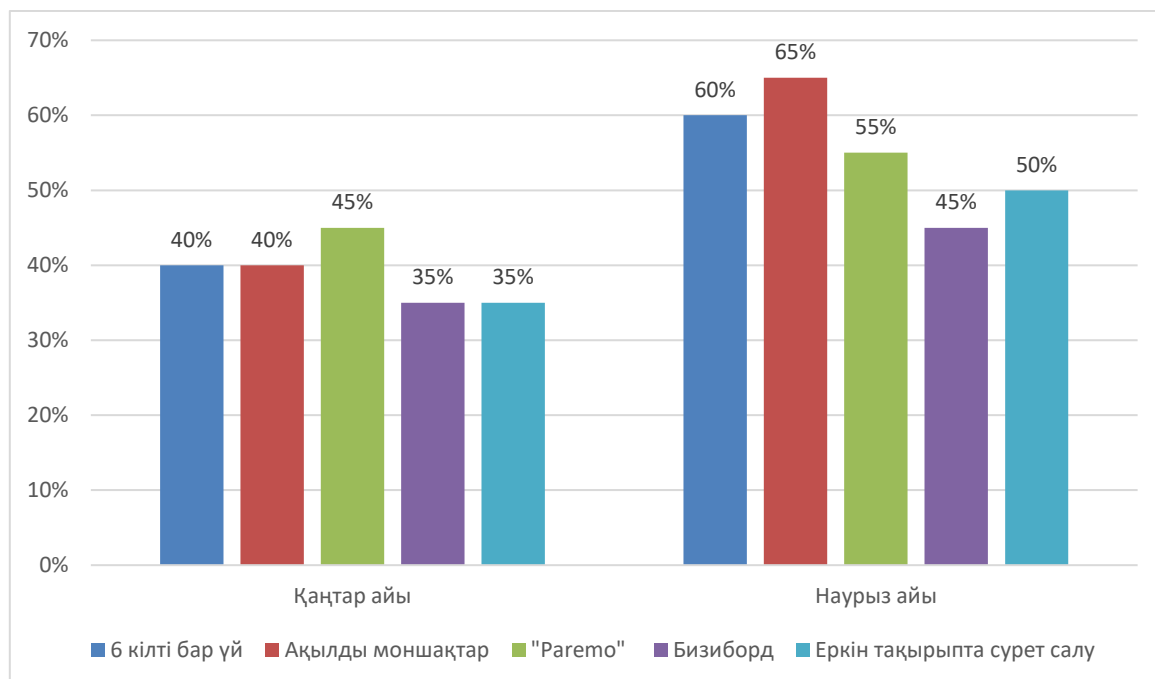
Сурет 1. Аутизм спектрінің бұзылысы бар балалардың пайыздық көрсеткіштері

Айта кетейік, ең жоғары балл кейбір жаттығулардан және бірнеше білім алушылардан алынды. Кестеде орташа арифметикалық мәндер көрсетілген.

Кесте 2

Аутизм спектрі бұзылысы бар балалардағы ұсақ моториканың дамуын салыстырмалы көрсеткіштері

№	Бақылау-өлшеу құралдары	Қаңтар айы 2024 жыл	Наурыз айы 2024 жыл
1	Дидактикалық сортер «6 кілті бар үй»	Балалардың 40% орындады	60% орындады
2	Дидактикалық материал «Ақылды моншақтар» (әріптер мен буындар)	Балалардың 40% орындады	65% орындады
3	«Paremo» ойыншық жиынтығы	Балалардың 45% орындады	55% орындады
4	Бизиборд Woodle «Люкс» біржақты.	Балалардың 35% орындады	45% орындады
5	Еркін тақырыпта сурет салу	Балалардың 35% орындады	50% орындады

Сурет 2. Аутизм спектрі бұзылысы бар балалардағы ұсақ моториканың дамуын салыстырмалы көрсеткіштері

Бұл әдістемені жүргізу арқылы біз балалардың ұсақ моторикасының деңгейлерін анықтадық.

Дәстүрлі емес сурет салу – дәстүрге негізделмеген бейнелеу өнері. Дәстүрлі емес тәсілдермен сурет салу, балаларды таң қалдыратын және таң қалдыратын қызықты, таң қалдыратын әрекет. Ерекше материалдар мен ерекше әдістер балаларды қызықтырады, өйткені мұнда «мүмкін емес» сөзі жоқ, сіз қалағаныңызша сурет сала аласыз, тіпті сіз өзіңіздің ерекше техникаңызды ойлап таба аласыз. Балалар ұмытылмас, жағымды эмоцияларды сезінеді, ал эмоцияларға сәйкес баланың көңіл-күйін, оны не қуантатынын, оны не ренжітетінін бағалауға болады. Бұл сурет салудың дәстүрлі емес әдістері, олар жайбарақаттық, ашықтық атмосферасын тудырады, бастаманың, тәуелсіздіктің дамуына

ықпал етеді, балалардың іс-әрекетіне эмоционалды-жағымды көзқарас тудырады. Көрнекі әрекеттің нәтижесі жаман немесе жақсы болмауы мүмкін, әр баланың жұмысы жеке және ерекше.

Сурет салуда біз келесі дәстүрлі емес жұмыс әдістерін қолданамыз:

1. «Тактильді сурет салу»: «Саусақпен сурет салу» бала гуашьқа саусағын түсіріп, нүктелерді, дақтарды қағазға жағады. Әр саусаққа әр түрлі түсті бояу жиналады.

2. «Алақанмен сурет салу»: бала алақанды гуашьқа (бүкіл щеткаға) батырады немесе оны щеткамен бояйды және қағазға басып шығарады. Әр түрлі түстермен боялған оң және сол қолдар.

3. «Нүктелік сурет»: бала саусағын гуашьқа батырып, оны ақ қағазға перпендикуляр етіп қойып, бейнелей бастайды.

Аппликация:

Аппликация процесінде бала бірқатар графикалық және кескіндемелік дағдыларды игереді, қоршаған әлемнің объектілері мен құбылыстарын талдауға үйренеді. Бұл саусақтардың ұсақ моторикасын, олардың бұлшықеттерін, қозғалыстарды үйлестіруді дамыту үшін өте маңызды.

Аппликацияда біз келесі дәстүрлі емес техникаларды қолданамыз:

- қимылдардың дәлдігін дамыта отырып, әртүрлі суреттері бар дайын жапсырмаларды желімдейміз.

- мыжылған қағазды қолдану (кескінге көлем береді).

- «Аппликация» әдісі кескіннің құрылымын беру үшін жақсы.

- көбік қосымшасы фигураларға көлем береді.

- «Көрпе» немесе қағазды бұрау техникасын қолдана отырып, біз спиральға бұралған ұзын және тар қағаз жолақтарынан көлемді композициялар аламыз және табиғи материалдармен аппликация әрқашан қызықты, пайдалы.

Қорытынды

Ұсақ моторика – саусақтарыңызбен және қолдарыңызбен ұсақ қозғалыстарды дәл орындауға бағытталған үйлестірілген әрекеттер жиынтығы. Бұған сүйек, жүйке бұлшықеті және көру жүйелері қатысады.

Аутистік спектр бұзылысы бар балаларда қолдың ұсақ моторикасын дамытуда ауытқулар бар, визуалды-моторлы үйлестіру дағдылары жеткіліксіз қалыптасқан. Бұл жазу дағдыларының қалыптасуына және балалардың қолмен жұмысының басқа түрлеріне теріс әсер етеді.

Ұсақ моториканы дамыту ойындары барлық балалар үшін, соның ішінде аутист балалар үшін маңызды. Мұндай ойындар қол-көз функцияларын дамытуға және ұсақ моторлы қозғалыстарды үйлестіруге кепілдік береді. Олар сондай-ақ пайдалы дағдылар мен дағдыларды дамытуға көмектеседі, ақыл-ой операцияларын игеруге ықпал етеді және сөйлеу дамуын белсендіреді. Аутист балаларға келетін болсақ, мұндай ойындарда қолданылатын материалдардың кең таңдауы балаға өзінің сүйікті сенсорлық әсеріне сүйену үшін және эмоционалды-мағыналық тәсіл принциптерін жүзеге асыру арқылы оның ойынын объектілерді автономды басқарудан сапалы жаңа сюжеттік деңгейге ауыстыру үшін ең тартымды таңдауға мүмкіндік береді. Дәл осы материал туралы, оны қолданудың тактикалық нәзіктіктері мен амалдары туралы, бұл тек ұсақ моториканы ғана емес, сонымен қатар аутист балалардың эмоционалды-мағыналық саласын дамытуға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. *Американская психиатрическая ассоциация. 299.00 Autistic Disorder // Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fourth Edition, Text Revision (DSM-IV-TR). — Washington, DC: American Psychiatric Publishing, 2000. — P. 70. — ISBN 978-0-89042-025-6.*

2. Американская психиатрическая ассоциация. *Diagnostic criteria for 299.00 Autistic Disorder // Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fourth Edition, Text Revision (DSM-IV-TR)*. — Washington, DC: American Psychiatric Publishing, 2000. — P. 75. — ISBN 978-0-89042-025-6.
3. Караневская О.В. Начальный этап коррекционно-развивающей работы с аутичными детьми // *Материалы Международной научно-практической конференции «Коррекционно-развивающая работа с детьми в условиях полифункциональной интерактивной среды»*. — М.: 2008. — С. 23- 27.
4. Шоплер Э., Ланзинд М., Ватерс Л. *Поддержка аутичных и отстающих в развитии детей*. — Мн. Изд-во БелАПДИ – «Открытые двери». — 2015. — 245 с.
5. Османова Г. *А Новые игры с пальчиками дня развития мелкой моторики*. — СПб.: КОРОНА-БЕК, 2008. — С. 77.
6. Никольская О.С., Баенская Е.Р., Либлинг М.М. *Аутичный ребенок. Пути помощи*. - М.: Теревинф, 2017. - 342 с.
7. Baranek G.T., David F.J., Poe M.D. et al. *Sensory Experiences Questionnaire: discriminating sensory features in young children with autism, developmental delays, and typical development // Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 2006, vol. 47, no. 6, pp. 591—601. DOI:10.1111/j.1469-7610.2005.01546.x
8. Ben-Sasson A., Gal E., Fluss R. et al. *Update of a Meta-analysis of Sensory Symptoms in ASD: A New Decade of Research. Journal of Autism and Developmental Disorders*, 2019, vol. 49, no. 12, pp. 4974—4996. DOI:10.1007/s10803-019-04180-0
9. Burns C.O., Dixon D.R., Novack M., Granpeesheh D. *A Systematic Review of Assessments for Sensory Processing Abnormalities in Autism Spectrum Disorder. Review Journal of Autism and Developmental Disorders*, 2017, vol. 4, no. 3, pp. 209—224. DOI:10.1007/s40489-017-0109-1
10. Fetta A., Carati E., Moneti L. et al. *Relationship between Sensory Alterations and Repetitive Behaviours in Children with Autism Spectrum Disorders: A Parents' Questionnaire Based Study. Brain Sciences*, 2021, vol. 11, no. 4, article no. 484. 12 p. DOI:10.3390/brainsci11040484

МРНТИ 14.37.29

УДК 373.1

Маханбетова А.А.¹, Кабдылова Г.Т.², Рыскулбекова К.К.³,

¹п.э.к., ^{2,3} "Педагогика және пәндік әдістер" кафедрасының аға оқытушылары
«ӨРЛЕУ» БАҰО АҚ «Алматы қаласы бойынша Кәсіби даму институты» филиалы

ИНКЛЮЗИВТІ САБАҚ БЕРУ МЕН ОҚЫТУДА МҰҒАЛІМДЕРДІҢ РЕФЛЕКТИВТІ ОЙЛАУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖӘНЕ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТӘСІЛДЕРДІ ПРАКТИКАДА ҚОЛДАНУ ЖОЛДАРЫ

Маханбетова А.А.¹, Кабдылова Г.Т.², Рыскулбекова К.К.³,

¹к.п.н, ^{2,3} старшие преподаватели
кафедры "Педагогика и предметной методики" филиал АО НППЦК «Орлеу»
ИИП по городу Алматы

THE FORMATION OF TEACHERS ' SKILLS OF REFLECTIVE THINKING IN INCLUSIVE TEACHING AND LEARNING AND WAYS TO APPLY PEDAGOGICAL APPROACHES IN PRACTICE

Аңдатпа